

βίας ἐδύνατο νὰ τῷ προσφέρῃ ἐκ τῆς μικρᾶς δῆθεν περιουσίας του, ὁ Σαχίνης ἀπεκρίθη μεγαλοφρόνως πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους: *Λάβετε τὸν αἰχμάλωτον ῥέον, φέρετέ τον εἰς τὸν πατέρα του καὶ εἶπατε πρὸς αὐτὸν ὅτι ἐν τῇ πατρίδι μου τὰ κτήνη μόνα πωλοῦνται καὶ ἀγοράζονται, οὐδέποτε δὲ οἱ ἄνθρωποι. Τινὲς τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀπολυθέντων Ὁθωμανῶν, διαρκοῦντος μὲν τοῦ πολέμου ἐφρόντιζον νὰ παρέχωσιν εἰς τὴν ἀνδρᾶ δι' ἐγγράφων καὶ ἀγράφων χαιρετισμῶν δείγματα τῆς εὐγνωμοσύνης των, εἰρήνης δὲ γενομένης, ἤλθον εἰς Ἀθήνας νὰ ἀσπασθῶσι τὴν χεῖρα τοῦ εὐεργέτου των καὶ σωτῆρος.*

Ἐκτὸς τῆς ἀνδρίας, τῆς ἀφιλοκερδείας καὶ τῆς φιλάνθρωπιᾶς ἐχαρακτήριζε τὸν ναύαρχον Σαχίνην πολιτικὴ φρόνησις καὶ ἀδιάσειστος πίστις εἰς τὸν ὄρκον του καὶ εἰς τὸ καθῆκόν του. Ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἔτη πολλὰ ἀγωνισθεὶς καὶ κινδυνεύσας καὶ ὄλην τὴν περιουσίαν του θυσιάσας, ἠγάπα βεβαίως αὐτὴν πολὺ πλεον ἐκείνων οἵτινες διὰ λόγων μόνον τὴν ἀγαπῶσι, στόμφον ῥημάτων, πραγματικὴν δὲ θυσίαν οὐδεμίαν προσφέροντες εἰς αὐτήν. Ἄλλ' ἢ εἰκὼν τῆς ἐλευθερίας, ἣν ὁ ναύαρχος Σαχίνης ἐλάτρευεν, ἦτο εἰκὼν παρθένου σεμνῆς καὶ αἰδέημονος, οὐχὶ ἀκολάστου μαχλάδος, ἀσελγῶς σοβούσης εἰς τὰς ῥύμας τῆς πόλεως, χλευαζούσης τὰ σεβαστὰ, καὶ σπουδαζούσης νὰ καταρράνῃ μὲ τὴν δυσώδη ἰλὺν, ἐν ἣ αὐτὴ ἐκυλίσθη, πᾶν ὅ,τι βλέπει περὶ ἑαυτὴν καθαρὸν καὶ ἄσπιλον. Γινώσκων δὲ καλῶς ὅτι αἱ ἐν ταῖς πολιτείαις στάσεις καὶ ἀνατροπαι ἐμβάλλουσιν αἰετοτε αὐτὰς εἰς φοβερωτάτους κινδύνους, προξενούσι μέγιστα ἀδικήματα καὶ εἰσάγουσιν εἰς τὰς κοινωνίας πολλάκις ἀντὶ φαντασιωδῶν ὄλων κακῶν ἢ γοῦν μικρῶν τινῶν καὶ ἀσημάντων πλημμελημάτων, ὧν προτίθενται τὴν διόρθωσιν, κακὰ ἄλλα πραγματικώτερα, πολὺ μεγαλῆτερα, πολὺ διαρκέστερα καὶ δυσιατότερα τὸ πολιτικὸν δηλονότι σχίσμα, τὴν θόλωσιν τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς κρίσεως τοῦ λαοῦ, τὴν ἀνάφλεξιν τῶν παθῶν, τὴν ἐξασθένωσιν τῆς ἐξουσίας, τὴν παράλυσιν τῆς πειθαρχίας, τὴν ἐμψύχωσιν τῶν φιλοταράχων, τὸν ἐθισμὸν εἰς τὴν ἀθέτησιν τοῦ ὅρκου καὶ τὴν ἀπιστίαν, τὸ ἐτοιμοπειθὲς πρὸς συνωμοσίας, τὸ πρὸς νεοτερισμοῦς εὐεπίφορον καὶ τόσα ἄλλα κακὰ, ὧν ἢ ἀπαριθμησι εἶναι δύσκολος, ἀπεδοκίμαζε πάντοτε τὰς τοιαύτας πράξεις καὶ σφοδρῶς τὰς κατέκρινεν. Ὅθεν καὶ κατὰ τὸν *τελευταῖον πολιτικὸν ἐν Ἑλλάδι σεισμῶν* ἔδωκε παράδειγμα ἀξιολίμητον στρατιωτικῆς ἀρετῆς καὶ πίστεως, ἐγκαρτερήσας εἰς τὸ καθῆκόν του μὲ προφανῆ κίνδυνον τῆς ζωῆς του.¹

1. Τὴν πρωΐαν τῆς ἐνδεκάτης Ὀκτωβρίου τοῦ 1862, πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἔνοπλος ὁ στρατὸς τῆς πρωτεύουσας εὐρέθῃ πρὸ τῶν ἀνακτόρων, ἐν οἷς, διὰ

ΛΟΥΚΗΣ ΛΑΡΑΣ

Αὐτοβιογραφία γέροντος Χίου.

Συνήκρια· ἰδί σελ. 65.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ὅτε καθήμενος ἐπὶ τῶν ἀναπαυτικῶν ἐπιπλων τῆς ἐν Λοιδίνῳ οἰκίας μου, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῆς οἰκογενείας μου, πλησίον τοσούτων συγγενῶν καὶ συμπολιτῶν μου εὐτυχούντων,—ὄτε ἐν μέσῳ τῆς ἀπέσεως καὶ τῆς εὐμερίας τοῦ παρόντος ἀναπολῶ τὰ παρελθόντα, καὶ συγκρίνω τὴν περικυκλοῦσαν τὸν φθίνοντα βίον μου γαλήνην πρὸς τὰ βάτανα καὶ τοὺς κινδύνους καὶ τὰς στερήσεις τῆς πολυκυμάντου ἐκείνης ἐποχῆς, ἀπορῶ ἐγὼ αὐτὸς πῶς διήλθομεν καὶ πῶς ἠδυνήθημεν πάντες νὰ ὑποφέρωμεν τὰ τοσαῦτα δεινὰ, καὶ πῶς ἐπὶ τέλους ἐξήλθομεν μὲ σώας τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τὰς δυνάμεις ἐκ τῶν σκληρῶν ἐκείνων δοκιμασιῶν. Συχνάκις μοῦ φαίνονται ὡς ὄνειρον αἱ ἀναμνήσεις τῆς νεότητός μου, ὡς μῦθος ἢ γενικὴ συμφορά, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἠνδρώθη. Διότι ἦσαν κοινὰ τὰ παθήματα καὶ κοινὴ ἡ κατὰ τῆς εἰμαρμένης πάλη, καὶ ἐπὶ ἔτη ὄλα ἔζησα βλέπων περὶ ἐμὲ τὴν κακοδαίμονίαν ὑπὸ πάσας αὐτῆς τὰς φάσεις. Οὐδ' ἤμεθα ἢ οἰκογενεῖά μου καὶ ἐγὼ ἐκ τῶν δυστυχιστέρων ἐντὸς τῆς γενικῆς ἐκείνης δυστυχίας. Ἄπ' ἐναντίας. Ναὶ μὲν, ἐδιώχθημεν καὶ ἡμεῖς, ἐκινδυνεύσαμεν, ἀπωλέσαμεν τὰ πάντα, ἀλλ' εὐρισκόμεθα τοῦλάχιστον ὄλοι ὁμοῦ σώοι, ἐπὶ ἐλευθέρων χωμάτων καὶ μόνος τῆς δυστυχιοῦς Ἀνδριάνας ὁ θάνατος διέσπασε τὸν οἰκογενειακὸν κύκλον μας. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ πλοίου τὸ ὁποῖον ἐκ Χίου μᾶς ἔσωσε, καὶ εἰς Μύκονον ἤδη, καὶ κατόπιν εἰς Τήνον καὶ βραδύτερον ὅπου τῆς Ἑλλάδος μᾶς ἔφερον οἱ πλάνητες πόδες μας, πανταχοῦ εὐρομεν πολλοὺς ἄλλους πολὺ πλεον ἀξιοθηρήτους ἡμῶν.

Ἐνόσω ἐμένομεν ἐν Χίῳ, ἐν μέσῳ τῶν περὶ σπασμῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκυλινδούμεθα, δὲν ἐγνωρίζομεν τὰ καθέκαστα τοῦ γενικοῦ ἐκείνου μαρτυρολογίου. Ἐκαστος τότε ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἰδίας σωτηρίας καὶ δὲν εἶχε τὸν καιρὸν οὔτε περὶ ἄλλων νὰ ἐρωτᾷ, οὔτε περὶ ἑαυτοῦ νὰ λαλῇ. Ἄλλ' ὄτε ἐστηρίξαμεν εἰς τὴν τὴν ἀπουσίαν τοῦ τότε βασιλέως, οὐδεὶς ἕτερος ὑπῆρχε τῶν ὑπασπιστῶν καὶ λοιπῶν αὐλικῶν παρὰ τὸν μακαρίτην Σαχίνην. Οἱ δὲ ἠγοῦμενοι τοῦ στρατοῦ ἐξαιτουῦνται παρ' αὐτοῦ ν' ἀνοίξῃ τὰς πύλας τῶν ἀνακτόρων, καὶ νὰ παραδώσῃ τὰς κλεῖς εἰς αὐτούς. Ἄλλ' αὐτὸς, ἐξελλθὼν εἰς τὸν ἐξώστην, ἠρνήθη διαβρῆθῃ μέχρι τέλους καὶ ἐπιμόνος νὰ ἀπακούσῃ εἰς τὴν φωνὴν αὐτῶν, εἰς οὐδὲν λογισάμενος οὔτε τῶν ἐπιδραμόντων τὸ πλῆθος, οὔτε τὴν ἐξάψιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ εἰσπηθήσαν ἐκ τῶν παραθύρων εἰς τὰ ἀνάκτορα οἱ ἐπαναστάται, καὶ ποιουτοτρόπως, τραπέισις ἀλλαχόσε τῆς προσοχῆς αὐτῶν, διελύθη ἢ διένεξις αὐτῆ, ἐξ ἧς ὡς διὰ θαύματος ἐσώθη ἢ ζωῆ* τοῦ πιστοῦ καὶ γενναίου ὑπάσπιστοῦ.

χειρα την κεφαλὴν ἄνευ τοῦ φόβου ῥομφαίας σειομένης ἄνωθέν της, ὅτε ἐκαθήσαμεν ὑπὸ τὴν σκέπην ξένης θύρας, τῆς ὁποίας δὲν ἦτο φόβος νὰ μαυρίσῃ Τούρκου σιὰ, καὶ εἶδεν ἕκαστος ἡμῶν τὴν λύπην του ζωγραφισμένην εἰς τοῦ γείτονός του τὴν παρουσίαν, τότε ἤρχισε νὰ ἐρωτᾷ καὶ νὰ μανθάνῃ ὁ εἰς τοῦ ἄλλου τὰ πάθη καὶ νὰ ἐρευνᾷ περὶ συγγενῶν καὶ φίλων ἀπόντων. Ποσάκις ἀπηύθυνον ἐρωτήσεις κ' ἐγὼ ματαίας, ποσάκις ἀναπολῶν τὴν τελευταίαν εἰς τὸ παρεκκλήσιον συνάθροισίν μας ἐπροσπάθησα ν' ἀνιχνεύσω τὴν τύχην τῶν ἀποτελούντων τὸν κύκλον ἐκεῖνον προσώπων. Ἄλλ' οὐδὲν ἐμάνθανον ἐρωτῶν. Ἐνθυμούμην πρὸ πάντων τὴν μικρὰν Δέσποιναν, καὶ τὸν τελευταῖον περιπατόν μας, καὶ τὰ πικρὰ προαισθήματα, καὶ τὰ ἥσυχά δάκρυά της, ἐνόμιζον δὲ ὅτι ἀκούω εἰσέτι τὴν γλυκεῖαν παιδικὴν φωνὴν της: Ὁὰ σκοτώσουν τὸν πατέρα μου, θὰ τὸν σκοτώσουν!...

Πόσα ὅμως ἄλλα ἤκουσα τότε σπαραξικάρδια ἐπεισόδια τῶν αἱματηρῶν ἐν Χίῳ σελίδων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, πόσας ἄλλας φοβεράς σκηνὰς τῆς ἀπεράντου ἐκείνης τραγωδίας! Ἐκάστη οἰκογένεια εἶχεν ἱλιάδα συμφορῶν. Πολλοὶ εἶδον σφαζομένους πρὸ αὐτῶν τὸν πατέρα, τὸν υἱὸν καὶ τὸν σύζυγον. Πολλὰ τέκνα ὄρφανὰ παρασυναχθέντα ὑπὸ ἀγνώστων ἑκκλιον τὰς αἰχμαλωτισθείσας μητέρας των. Πολλαὶ μητέρες ἀνεζήτουν εἰς μάτην τὰ τέκνα των. Αἱ δὲ σκληραὶ τοῦ παρελθόντος ἀναμνήσεις, καὶ οἱ θρήνοι ἐπὶ τῇ σφαγῇ ἢ τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὄντων προσφιλῶν, καὶ ὁ ἐκπατρισμός, καὶ ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος ἀβεβαιότης, καὶ ἡ σπάνις τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἀπετέλουν φρικτὴν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς συμφορᾶς. Καὶ ὅμως τὴν διήλθομεν καρτερικῶς οἱ πλείστοι, καὶ ἐπαλαίσαμεν κατὰ τῆς κακῆς τύχης, καὶ ἐξήλθομεν νικηταὶ τῆς πάλης.

Ὅτε οἱ νεώτεροι, οἱ γεννηθέντες καὶ ἀνατραφέντες ἐν ἡμέραις ἀγαθαῖς, βλέπωσι τοὺς γέροντας ἡμᾶς ἀκμαίους εἰσέτι καὶ εὐθύμους, διστάζουσιν ἴσως νὰ πιστεύσωσιν ἀκούοντες τῆς νεότητός μας τὰ παθήματα. Μετ' ὀλίγα δὲ ἔτη, ὁπότεν ἐκλείψῃ ἡ γενεὰ τοῦ ἀγῶνος, καὶ διακοπῇ τῶν προφορικῶν παραδόσεων ἢ μνημόνευσις, δυσκόλως οἱ ἔγγονοι ἡμῶν θὰ φαντάζωνται διὰ πόσων θυσῶν καὶ βασάνων ἐπληρώθη ἡ ἰδική των εὐημερία καὶ τοῦ ἔθνους ἢ ἀναγέννησις. Διὰ τοῦτο εὐχομαι, ὥστε πολλοὶ τῶν ἐπιζώντων γερόντων νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα μου, γράφοντες τὰ ἀπομνημονεύματά των. Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἀτόμων ἀποτελεῖται ἡ τοῦ ἔθνους, τὴν δὲ ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας δὲν συγκροτοῦσι τὰ κατορθώματα μόνον τῶν ἐπὶ γῆς καὶ θαλάσσης προμάχων της, ἀλλὰ καὶ οἱ διωγμοὶ καὶ αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ ἀτιμώσεις τῶν ἀόπλων καὶ ἀ-

σθενῶν, καὶ ἡ ἐγκαρτέρησις αὐτῶν ἐν τῇ δυστυχίᾳ, καὶ ἡ εἰς τὸν Θεὸν πεποιθήσις, ἥτις ἐνίσχυσε καὶ ἐν τέλει ἐπραγματοποίησεν, ἔστω καὶ ἐν μέρει, τὰς περὶ καλλιτέρου μέλλοντος ἐλπίδας των. Ἄς εὐλογῶμεν ἐπὶ τούτῳ τὸν Θεὸν καὶ ἄς ἀποθάνωμεν οἱ γέροντες ἡμεῖς μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἐκπληρωθῶσιν εἰς τὸ μέλλον ὀλόκληροι αἱ ἔθνικαὶ ἡμῶν εὐχαί. Ἄλλ' εἴθε νὰ μὴ ἐπιφυλάσσωνται εἰς τὰς νεωτέρας τῶν Ἑλλήνων γενεὰς αἱ δοκιμασίαι, τὰς ὁποίας ἡμεῖς ὑπέστημεν. Εἴθε τὰ ἰδικὰ μας μαρτύρια νὰ θεωρηθῶσιν ἀρκούσα καὶ διὰ τὸ μέλλον πληρωμὴ εἰς τῆς εἰμαρμένης τὸ βιβλίον!

Ἐνῷ γράφω ταῦτα ἐπισωρεύονται πυκναὶ εἰς τὴν ψυχὴν μου αἱ ἀναμνήσεις, καὶ διέρχονται ἀλλεπάλληλοι διὰ τῆς φαντασίας μου αἱ περιπέτειαί τῆς καταστροφῆς. Κλείω τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ βλέπω ἐνώπιόν μου τοὺς δυστυχεῖς τῆς ἐξορίας συντρόφους, καὶ ἀκούω τὰς διηγήσεις των, καὶ ἀντηχοῦσιν εἰς τὰ ὦτά μου οἱ στεναγμοὶ των, καὶ ῥέουσι τὰ δάκρυά των, καὶ συσφίγγονται ἀπληπισμένοι αἱ χεῖρές των!

Πεντήκοντα ἔτη παρήλθον ἔκτοτε, τοὺς δὲ πλείστους αὐτῶν ἐκάλυψε τὸ χῶμα. Μένουσιν ὅμως εἰσέτι ἱκανοὶ ὅπως συνδέωσι τὸ παρελθὸν μετὰ τοῦ παρόντος. Ἡδυνάμην ἐνταῦθα νὰ τοὺς ὀνομάσω. Ἡδυνάμην νὰ ὑποδείξω τὴν γραίαν ἐκείνην ἀρχόντισσαν, ἥτις κρύπτουσα ὑπὸ ράκη τὸ κάλλος της περιῆλθε τότε ὡς ἐπαίτις τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ τέκνου της· καὶ ὁ Θεὸς τὴν ἐλυπήθη καὶ ἐπέστρεψε μὲ τὸ τέκνον της εἰς τὴν ἀγκάλην. Ἡ δὲ ἄλλη γραία, μήτηρ ἤδη ἐντίμων τῆς Ἑλλάδος πολιτῶν, ἠρπάγη τότε εἰς τῆς νεότητος τὰ πρόθυρα καὶ διήλθε δύο ἔτη ἐντὸς Τουρκικοῦ χαρσιμίου, μόλις ἐξαγορασθεῖσα πρὸ τῆς ἐκ τοῦ πολέμου ἐπιστροφῆς τοῦ Τούρκου σιλητοῦ της. Ἄλλὰ τίς ἐκ τῶν γερόντων συμπολιτῶν μου δὲν ἔχει νὰ διηγηθῇ περιπετείας, ὑπερβαίνουσας συχνάκις κατὰ τὴν δραματικότητα ὅ,τι ἡ γόνιμος μυθογράφου φαντασία δύναται νὰ συλλάβῃ; Προχθὲς ἔτι εἰς ἐξ αὐτῶν ἔλεγεν ἐνώπιόν μου πῶς δεκαετῇ τότε τὸν εἶχεν αἰχμάλωτον εἰς τὴν οἰκίαν του Χίος Τούρκος, τὴν δὲ ἡμέραν τῆς ἀπαγχονίσσεως τῶν ὁμήρων τὸν ἔφερεν ἐκ τῆς χειρὸς εἰς τὸν δρόμον, ὅπως ἴδη διαβαίνουσαν τὴν πομπὴν τῶν μαρτύρων ἐκείνων· μεταξὺ δὲ τῶν ἀγομένων εἰς τὸ μαρτύριον ἦτο ὁ πατήρ του· καὶ τὸν εἶδε τὸν πατέρα του, καὶ ἀποσπασθεὶς ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Τούρκου ἐχύθη εἰς τὰς πατρικὰς ἀγκάλας· ὁ δὲ πατήρ ἤρπασε τὸν υἱόν, τὸν ἔθλιψεν ἐπὶ τοῦ στήθους, τοῦ ἔδωκεν ἕνα ἀσπασμόν, ἕνα μόνον, καὶ ἀποθέσας αὐτὸν κατὰ γῆς τὸν ἐσπρωξέε μακρὰν του, ὡσεὶ φοβούμενος μὴ συμπεριληφθῇ τὸ τέκνον εἰς τοῦ πατρὸς τὴν καταδίκην. Ἐξηγοράσθη κατόπιν τὸ ὄρφανὸν τέκνον, ἀλλὰ ὁ τε-

λευταῖος ἐκεῖνος τοῦ πατρὸς ἀσπασμὸς οὐδέποτε παρ' αὐτοῦ ἐλησμονήθη. Καὶ ἦσαν ὑγροὶ τοῦ γέροντος οἱ ὀφθαλμοί, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ἐνῶ διηγείτο ταῦτα.

Ἄλλ' ἡ πρόθεσις μου δὲν εἶναι ν' ἀφηγηθῶ τῶν ἄλλων τὴν ἱστορίαν. Δὲν ἠδυνάμην ὁμῶς γράφων τὰ κατ' ἐμὲ νὰ μὴ ἀναμνησθῶ τῆς γενικῆς τότε περὶ ἡμᾶς συμφορᾶς. Ὅλοι ὁμοῦ συνεπάσχομεν, ὁ δὲ σύνδεσμος τῆς δυστυχίας καὶ ὁ ἀγὼν τῆς αὐτοσυντηρήσεως ὑπεστήριζον τὴν ἀμοιβαίαν καρτερίαν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον μᾶς ἐνεψύχωσαν. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἡμεῖς ὡς ζαλισμένοι, καὶ οὐδεὶς ἐσκέπτετο περὶ τῆς αὔριον. Αἱ συγκινήσεις τοῦ διωγμοῦ καὶ τῆς σωτηρίας ἦσαν πρόσφατοι εἰσέτι, ἡ δὲ πρόθυμος τῶν Μυκονίων φιλοξενία καὶ τὰ ὀλίγα περιωθέντα χρήματα ἐξήρουν πρὸς συντήρησίν μας. Ἄλλὰ τὰ χρήματα ταχέως ἐξητλήθησαν, οἱ δὲ πτωχοὶ νησιῶται δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ μᾶς διατρέψωσι. Ἦτο γενικὴ ἡ πενία τότε καὶ μεγάλῃ ἡ ἀχρηματία. Ἐνθυμοῦμαι, ἀφοῦ ἐδαπανήθην καὶ τὸ τελευταῖον φλωρίον μας, τὰς ματαίας προσπαθείας μου πρὸς πώλησιν ἐνὸς δακτυλιδίου τῆς μητρὸς μου. Μόλις καὶ μετὰ βίας ἠδυνήθην εἰς Σπέτσας βραδύτερον νὰ εὔρω ἀγοραστὴν ἓνα τῶν εὐπορωτέρων ἐκεῖ προκρίτων. Καὶ ὁ ἄνθρωπος βεβαίως τὸ ἠγόρασε διὰ νὰ μᾶς συνδράμῃ εἰς ὥρας θρήνων καὶ ὀδυρμῶν. Ὁ ἔχων τότε χρήματα δὲν ἠγόραζε κοσμήματα οὔτε πρὸς χρῆσίν του, οὔτε κερδοσκοπίας χάριν. Θαῦμα μού φαίνεται εἰσέτι πῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνεχειρίας ἐκείνης κατορθώσαμεν βαθμὴδὸν νὰ ἐξεύρωμεν πόρους καὶ νὰ δημιουργήσωμεν ἐμπόριον. Ὅσοι προσέφυγον εἰς Ρωσίαν ἢ Ἰταλίαν, ἢ ἀλλαγῶ ἐντὸς κοινοῦν εὐπορουσῶν, δὲν εἶχον ν' ἀντιπαλαίσωσι πρὸς ὁμοίαν δυσκολίαν, ὅπως διὰ τοῦ ἰδρώτος κερδίζωσι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον. Ἄλλ' εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅποιαν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὁ κόπος ἀξίαν, ὅτε πάντες ἦσαν πένητες καὶ πειναλέοι; Καὶ ὁμῶς ἐζήσαμεν. Ἄλλὰ πῶς ἐζήσαμεν; Πρὸ δύο ἐβδομάδων συνώδευσα εἰς τὸν τάφον τὸν νεκρὸν γέροντος φίλου μου· τὸν βαθύπλουτον τοῦτον ἔμπορον, ὅστις ἀφῆκεν ἑκατομμύρια εἰς τοὺς κληρονόμους του, τὸν ἐνθυμοῦμαι πωλοῦντα πλακούντια εἰς τὰς ἀμόρφους ἐτι ὁδοὺς τῆς Σύρου· τὰ δὲ πλακούντια τὰ κατεσκευάζεν ἡ ὠραία σύζυγός του, κόρη μιᾶς τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Χίου οἰκογενειῶν. Καὶ μὴ ἦσαν εἰς θέσιν καλλιτέραν οἱ ἀγοράζοντες τὰ πλακούντια τῶν;

Ἄλλὰ καὶ πάλιν ὁ κάλαμός μου πλαναταί. Προτρέγω τῆς σειρᾶς τῆς διηγήσεώς μου.

Δύο ἢ τρεῖς ἐβδομάδας μετὰ τὴν εἰς Μύκονον ἀφίξίν μας ἤρχισαμεν νὰ σκεπτόμεθα σπουδαίως μετὰ τοῦ πατρὸς μου περὶ τοῦ πρακτέου, διότι ἔπρεπεν ὅπως δήποτε νὰ ἐργασθῶμεν πρὸς δικ-

τροφὴν τῆς οἰκογενείας. Ἡ ἐργασία μας ἦτο τὸ ἐμπόριον, ἀλλὰ, ὅσῳ ταπεινὸν καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ἐμπόριον ἄνευ κεφαλαίου δὲν αὐτεσχεδιάζετο· ποῦ δὲ χρήματα; Τὰ ὀλίγα τῆς μητρὸς μου κειμήλια δὲν ἐχρησίμευον· τὰ ὑπὸ τὴν μηλέαν τοῦ κήπου μας ταφέντα, καθ' ὃ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, ἠδύνατο εὐκολώτερον νὰ ἐξαργυρωθῶσιν, ἀλλὰ δὲν τὰ εἶχομεν· τὰ ἐν τῷ Χανίῳ τῆς Σμύρνης ἐμπορεύματα καὶ τὰ ἐκεῖ ἀσύνακτα χρῆμα οὔτε τὰ ἐσυλλογιζόμεθα πλέον· τὰ ἐν Χίῳ κτήματα τίς οἶδε ποῖος Τοῦρκος τὰ ἐχαίρετο. Δὲν εἶχομεν τίποτε. Εἰς μάτην ὁ πατήρ μου ἦνοιγε καὶ ἐδίπλωνε τὰ ὀλίγα ἐγγράφα ὅσα εἶχεν εἰς τὸ θυλάκιόν του.

Μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τούτων ἦτο μία ἐκ Βενετίας ἐπιστολή, ληφθεῖσα τὴν προτεραίαν τῆς ἐκ Σμύρνης ἀναχωρήσεώς μας. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀνήγγελλε τὴν φόρτωσιν δύο κιβωτίων σκούφων ἐπὶ πλοίου Ἀγγλικῷ, μέλλοντος εἰς πολλοὺς πρὸ τῆς Σμύρνης λιμένας νὰ προσορμισθῇ. Τὴν φορτωτικὴν ἔστειλεν ἐκ Χίου ὁ πατήρ μου εἰς φίλον του ἔμπορον ἐν Σμύρνη, Ἰόνιον καὶ κατὰ συνέπειαν ὑπήκουον Ἀγγλον, ἀλλ' οὐδ' ἀπόκρισίν του ἐλάβομεν ποτέ, οὐδ' ἐσκέπτετο πλέον ὁ πατήρ μου περὶ σκούφων. Ἡ ἐκ Βενετίας ἐπιστολὴ τοὺς ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην μου καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἐκείνων κιβωτίων ἐθεμελίωσα μέγα οἰκοδόμημα ἐλπίδων καὶ σχεδίων.

— Δὲν βαρύνεσαι; ἔλεγεν ὁ πατήρ μου. Ἄν περιμένῃς ἀπ' ἐκεῖ νὰ σκουφωθῆς, περιπάτει ἀσκεπῆς ἀπὸ τώρα.

— Ἄς δοκιμάσωμεν, ἀπεκρινόμην· τί χάνομεν γράφοντες;

Ἐγραψα λοιπὸν πρὸς τὸν ἐν Σμύρνη φίλον καὶ υπέγραψεν ὁ πατήρ μου τὴν ἐπιστολήν, διὰ τῆς ὁποίας τὸν παρεκάλουν ν' ἀποστείλῃ τοὺς σκούφους πρὸς τὸν ἐν Μυκόνῳ Ἀγγλον ὑποπρόξενον. Ὁ ἀγαθὸς Μυκόνιος, ὅστις ἀντεπροσώπευε τὴν Ἀγγλίαν φέρων ἐπὶ κεφαλῆς χρυσοστόλιστον κασκέτον, ὑπεσχέθη νὰ στείλῃ εἰς Σμύρνην τὴν ἐπιστολήν καὶ νὰ καταβάλῃ πᾶσαν περὶ τῶν σκούφων φροντίδα. Ὁ πατήρ μου ἐμειδία δυσπιστῶν, οὐδ' ὑπῆρχε τῷ ὄντι πολλὴ πιθανότης μετὰ τοσοῦτου χρόνου παρελεύσιν, ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἐκείνης ἀνεμοζάλης, καὶ ἐν τῇ παντελεῖ σχεδὸν διακοπῇ τῶν δυσκόλων τότε συγκοινωνιῶν, νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἀπόπειρά μου. Ὅπως δήποτε δὲν ἠδυνάμεθα βεβαίως νὰ ζήσωμεν περιμένοντες τὴν ἐκβασίν τῆς, καὶ ἀπεφασίσαμεν ὡς μόνον καὶ τελευταῖον καταφύγιον νὰ προσφέρωμεν τὰς ἐκδουλεύσεις μας εἰς τὴν Κυβέρνησιν, οὐχὶ ὡς πολεμισταί, ἐννοεῖται, ἀλλ' ὡς ὑπάλληλοι, ὡς γραμματικοί, καθὼς ἔλεγον τότε. Ἐπρεπε πρὸς τοῦτο νὰ μεταβῶμεν εἰς Ναύπλιον, ἢ μᾶλλον εἰς Ἄργος, ὅπου ἤδρευεν ἡ Κυβέρνησις. Ἄλλ' ἂν ἀπετυγχάνομεν; Ἐὰν ἀπερίπτετο ἡ προσφορὰ μας; Μετὰ πόσων ἄλλων

ἤθελομεν ἄρα γὰρ εὐρεθῆ εἰς συναγωνισμόν, εἴτε ἰκάνωτέρων, εἴτε ἐχόντων προστασίας καὶ συστάσεις, τῶν ὁποίων ἡμεῖς ἐστεροῦμεθα; Ταῦτα σκεπτόμενοι, καὶ ζητοῦντες γνώμας καὶ πληροφορίας, κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑπάγωμεν εἰς Ἄργος ἐφωδιασμένοι μὲ συστατικὴν πρὸς τὸν Θεόδωρον Νέγρην, ὅστις ἦτο ἀρχιγραμματεὺς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν υποθέσεων καὶ πρόεδρος τοῦ συμβουλίου, ἔθεωρεῖτο δὲ ὡς κέντρον καὶ ψυχὴ τῆς ἐξουσίας, καὶ ὅτι τοιαύτην συστατικὴν ἠδύνατο νὰ μᾶς προμηθεύῃ ὁ φίλος τοῦ Νέγρου Γεώργιος Μαυρογένης, διαμένων τότε εἰς Τήνον.

Πρὸ ἐτῶν πολλῶν, μετὰ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ μεγάλου διερμηνεύου Μαυρογένη, ὁ υἱὸς του οὗτος καὶ ἡ ἀδελφὴ του κατέφυγον εἰς Χίον, εἰς τρυφερὰν ἔτι ἡλικίαν ἀμφοτέρω, καὶ ἔζων ἐκεῖ πλησίον τῆς οἰκίας τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου μου, ὅπου συχνάζοντες συνεδέθησαν διὰ παιδικῆς φιλίας μετὰ τῆς μητρὸς μου. Ἐκτοτε ἀνεχώρησαν, ἀλλ' ἡ μήτηρ μου δὲν τοὺς ἐλησμόνησε, κρίνουσα δὲ ἐκ τῶν ἰδίων αἰσθημάτων μὲ παρεκίνει νὰ μεταβῶ εἰς Τήνον καὶ νὰ ζητήσω ἐπ' ὀνόματί της τὴν προστασίαν τῶν φίλων της. Ἐδίσταζον καὶ ἐταλαντεύομην. Πῶς νὰ παρουσιασθῶ; ἔλεγον· δὲν γνωρίζουσι τὸ πατρικόν μου ὄνομα. Ἐνθυμοῦνται ἄρα γὰρ τὸ τῆς μητρικῆς μου οἰκογενείας μετὰ τοσούτων ἐτῶν παρέλευσιν; Καὶ ἂν τὸ ἐνθυμοῦνται, θὰ μὲ ἀναγνωρίσωσι, θὰ μὲ ὑποδεχθῶσιν ὡς παλαιᾶς φίλης υἱόν; Ἄλλ' αἱ προτροπαὶ τῆς μητρὸς καὶ ἡ ἀνάγκη ἐνίκησαν τοὺς δισταγμούς καὶ τὴν δειλίαν μου, καὶ ἐπιβίβασθεις εἰς μικρὸν Μυκόνιον πλοίαριον ἀφίχθην μίαν ἑσπέραν εἰς Τήνον.

Ὅτε ἀπέβην εἰς τὴν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν μικρὰν πλατείαν, ἦτο ἤδη νύξ. Δὲν εἶχον ποῦ νὰ ζητήσω φιλοξενίαν. Ἐκεῖ ἐπὶ τῆς πλατείας εἶδον καφενεῖον ἀνοικτόν. Ἐζήτησα καὶ ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ διανυκτερεύσω ἐντὸς αὐτοῦ, καὶ κατέλαβον εἰς τὸ βᾶθος τοῦ μίαν σανίδα ἀποτελοῦσαν κάθισμα διὰ νὰ κοιμηθῶ. Ἄλλὰ ποῦ ὕπνος; Τὸ καφενεῖον ἐγέμισεν ἐντὸς ὀλίγου Τηνίων εὐθυμούτων, καὶ εἶχομεν ὅλην τὴν νύκτα μουσικὴν καὶ ἄσματα καὶ εὐωχίαν. Μετὰ πόσης ἀδτημονίας διήλθον τὴν ἀγρυπνον νύκτα ἐκείνην! Τοὺς ἔβλεπον καὶ τοὺς ἤκουον ἀπὸ τῆς σιστείνης μου γωνίας, καὶ ἡ φαιδρότης των μοῦ ἔφερε δάκρυα, ὁ δὲ ἦχος τῶν ὀργάνων μοῦ ἐνθούμιζεν οἰμωγὰς καὶ θρήνους. Ἐνθυμούμην τὰ δεινὰ μᾶς ἀφ' ὅτου ἡ ἐπανάστασις ἐξεράγη καὶ ἠπύρουν πῶς εἶχον καρδίαν νὰ διασκεδάξωσι. Ἦτο ἀδικὸς βεβαίως ἡ κατ' αὐτῶν ὀργή μου, ἡ δὲ ἀπαιτησίς μου ὑπερβολικὴ. Ἡ Τήνος δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα ὑπὸ τὴν ἰδίαν ὡς ἡ Χίος ἔποψιν. Τοῦρκοι ἐκεῖ δὲν ἀπέβησαν, οὐδ' ἦτο φόβος ν' ἀποβῶσι καὶ νὰ σφάζωσι καὶ νὰ ἐξανδραποδίσωσιν. Οἱ Τήνιοι ἔμενον ἀνενό-

γλητοὶ ἐπὶ τῆς νήσου των καὶ ἀντὶ ἐγθρικῶν σπιφῶν ἔβλεπον περὶ αὐτοὺς ἐλευθέραν τὴν Ἑλλάδα. Ἦτο δ' εἰσέτι εἰς τῶν πρώτων ἐπιτυχίων τὴν ἀκμήν ἡ ἐπανάστασις, καὶ ἐμεγαλοποιεῖ τοὺς θριάμβους της ἡ ζωηρὰ Ἑλληνικὴ φαντασία. Ἡ κατατρόπως τοῦ ἐπαναστατικοῦ εἰς Βλαχίαν κινήματος δὲν ἦτο εἰσέτι γνωστὴ, ἐνῶ δὲ ἡμεῖς ἐκρυπτόμεθα καὶ ἐτρέμομεν εἰς Χίον, ἐκεῖ εἰς Τήνον ἐπιστεύετο ὅτι κατήχοτο ἐξ ἄρκτου τροπαιούχος ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὅτι ὁ θρόνος τοῦ Σουλτάνου κατέπιπτεν. Ἦτο γενικὴ ἡ πεποίθησις ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ πάρωμεν τὴν Πόλιν, ὥστε οἱ Τήνιοι ἠδύνατο νὰ πιστεῦσωσιν ὅτι ἔχουσι λόγους νὰ εὐθυμῶσι. Καὶ ἀντήχει ἐντὸς τοῦ καφενεῖου ἡ βοῇ ἁσμάτων πατριωτικῶν, τὰ ὁποῖα ἐποίκιλε κάποτε ἡ λύρα των εἰς τρυφερότερον ρυθμὸν τονίζομένη.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου . . . διότι ἐπὶ τέλους δὲν ἐκοιμῶντο ἐπὶ ρόδων καὶ οἱ Τήνιοι, — ἐκτὸς τούτου δὲν δύναται νὰ θρηνηθῆ αἰωνίως ὁ ἄνθρωπος. Ἡ ψυχὴ του δὲν ἀντέχει εἰς λύπην διαρκῆ ἀλλ' αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ γελάσῃ καὶ νὰ χαρῆ, ἐνῶ δὲ ἡ θλίψις τὸν πιέζει, ἡ λάμψις τοῦ γέλωτος διασχίζει ἐνίοτε τῆς κατηφείας τὰ νέφη. Ὑπάρχουσι καὶ καρδίαι ἐντροπῶσαι εἰς τὴν θλίψιν καὶ διαιωνίζουσαι τὸ πένθος, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι τὸ φυσικόν. Ἡ φύσις ἐπουλόνηι τὰς πληγὰς, καὶ ὀργᾶ ἐπὶ τέλους ἡ καρδία πρὸς τὴν φαιδρότητα καὶ ἐπιζητεῖ τὴν χαρὰν. Διότι, ναι μὲν ἀπὸ χῶμα ἐπλάσεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ χῶμα βαρὺ καὶ ὑγρόν, ἀλλ' ἐστέγνωσεν ἔπειτα τὸν πηλὸν εἰς τὸν ἥλιον, καὶ ἡ ζῦμη διατρεῖ τῆς ζωογόνου ἀκτίνου τὴν θέρμην.

Τὴν νύκτα ἐκείνην δὲν ἐφιλοσόφουν οὔτω. Δὲν εἶχον εἰσέτι τῆς ζωῆς τὴν πείραν, τὰ δὲ παθήματα ἦσαν νωπά. Βραδύτερον, ὅτε οἱ πλεῖστοι τῶν προσφύγων Χίων συνελθόντες ἠρχίσασμεν ν' ἀνεγείρωμεν τὰς πρώτας καλύβας, αἰτινες ἐσχημάτισαν τὴν Ἐρμούπολιν, ἐνῶ ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος ἔτι καὶ μᾶς ἐμάστιζεν ἡ πένια, κατέλαθε πάντας ἡμᾶς ἡ ἀνάγκη αὐτῆ τοῦ γέλωτος καὶ τῆς εὐθυμίας, καὶ ἐνεθρονίσθη ἡ φαιδρότης ἐν μέσῳ τῆς κοινότητος ἐκείνης τῶν δυστυχῶν. Ποτέ, καθ' ὅλην τοῦ βίου μου τὴν διάρκειαν, δὲν ἐνθυμοῦμαι ζωηρότεραν περίοδον διασκεδάσεων ἢ τὰ πρώτα ἐκεῖνα ἔτη τῆς ἐν Σύρῳ διαμονῆς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἤμην εἰς τῆς νεότητος τὸ ἄνθος τότε. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ἐνθυμοῦμαι καὶ τοὺς γέροντας μετὰ τῶν νέων συνευθυμοῦντας.

Πρὸς τὰ ἐξημερώματα ἐπῆλθον ἐπὶ τέλους ἡσυχία ἐντὸς τοῦ καφενεῖου καὶ ἀπεκοιμήθην. Τὴν δὲ πρώταν ἐγερεθεις διπυθύνθη πρὸς τὴν κατοικίαν τοῦ Μαυρογένη συλλογίζομενος τί θὰ εἴπω καὶ πῶς θὰ παρουσιασθῶ, φοβούμενος τὴν ὑποδοχὴν ἧτις μ' ἐπερίμενε, καὶ ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ διαθήματός μου.

Ἐποία ἦτο ἡ ἐκπληξίς μου ὅτε, ἀνοιχθεῖσθαι τῆς θύρας καὶ πρὶν εἰσέτι προσθάσω ν' ἀρθρώσω τὴν ἐρώτησιν, τὴν ὁποῖαν προητοίμαζον καθ' ὄδον, ἤκουσα φωνὴν γυναικεῖαν:

— Ὁ υἱός της εἶναι, ὁ υἱός της! Καὶ κατέβη πηδῶσα ἀνά δύο τὰς βαθμίδας ἡ κραῖσσα τὰς χαρμωσύνους λέξεις. Ἦτο τοῦ κηπουροῦ μας ἡ θυγάτηρ. Φυγοῦσα ἐκ Χίου διεσώθη εἰς Τῆνον, ὅπου τὴν προσέλαβεν ὡς ὑπρέτρια ὁ Μαυρογένης. Καὶ αὐτὸς καὶ ἡ ἀδελφή του δὲν εἶχον οὐδ' αὐμῶς λησμονήσει τὴν μητέρα μου, ἡ δὲ μνεῖα μνήμη τοῦ ὀνόματός της ἤνοιξε τὰς θύρας τῆς οἰκίας των εἰς τὴν πτωχὴν τοῦ κηπουροῦ θυγατέρα.

Τὴν ἠρώτησα τί ἔγεινεν ὁ πατήρ της. Δὲν ἐγνώριζεν ἡ δυστυχής. Ἀπεχωρίσθησαν καθ' ἣν ὥραν σπεῖρα Τούρκων ἐπέπεσαν εἰς τοῦ πύργου μας τὴν περιοχὴν. Ἐφυγεν ἐκεῖνη μετ' ἄλλων γυναικῶν, ὁ δὲ γέρον Κύριος οἶδεν ἂν ἐξῆ ἢ ἀπέθανε. Καὶ ἔκλαιεν ἀποκρινομένη διὰ διακεκομμένων φράσεων εἰς τὰ ἐρωτήματά μου.

Ἀνέβην τὴν κλίμακα μετὰ τὴν καρδίαν ἐλαφροτέρην ἢ ὅτε ἔκρουον τὴν θύραν. Ὁ εὐγενὴς οἰκοδεσπότης μ' ἐδέχθη προσηνωῖς, μ' ἐκράτησεν εἰς τὴν οἰκίαν του, μ' ἔδωκε τὴν ζητούμενην συστατικὴν, μετὰ εἶπε λόγους ἐνθαρρυντικούς καὶ μ' ἐνέπλησεν ἐλπίδων καὶ παρηγορίας. Ἡ δὲ ἀδελφή του δὲν ἔπαυεν ἐρωτᾶσά με περὶ τῆς μητρός μου καὶ περὶ τῆς Χίου καὶ περὶ τῶν σκληρῶν τοῦ διωγμοῦ περιπετειῶν. Κατεθέλχθη ὑπὸ τῆς γλυκύτητός της καὶ ἐθαύμασα τὴν καλλονὴν καὶ τὴν χάριν της, ἀλλὰ δὲν ἐφανταζόμην ἐνῶ τὴν ἔβλεπον, ὅτι θὰ καθέξῃ θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὅτι θὰ γραφῶσι βιβλία περὶ αὐτῆς.

Ἡ ἀνάμνησις τῆς εὐμενοῦς ἐκείνης ὑποδεξιῶσεως πολλάκις κατὰ τὰς ποικίλας δυσχερείας τοῦ κατόπιν βίου μου ἀνεπτέρωσε τὸ θάρρος μου καὶ ἐστερέωσε τὴν κλονιζομένην πεποιθήσιν μου εἰς τὸ μέλλον. Δὲν με ὠφέλησεν ἐπὶ τέλους ἡ συστατικὴ οὐδὲ μ' ἐχρησίμωσεν ἡ προστασία τοῦ Μαυρογένη. Ἄλλ' ἡ ἠθικὴ ὑποστήριξις, ἡ ἐκφρασις συμπαθείας, εἰς λόγος γλυκύς, ἐν φιλικὸν μειδιάμα, παρηγοροῦσι τὴν πάσχουσαν καρδίαν πλειότερον πάσης βοηθείας ὑλικῆς. Χάριτι θεῖα δειγμάτα τοιαύτης καλοσύνης συχνάκις μοῦ ἔτυχον κατὰ τὴν μακρὰν τῆς συμφορᾶς περίοδον. Ἐνόσω εὐτυχεῖ τις δὲν λαμβάνει ἀφορμὰς νὰ ἐκτιμῆσθαι τοῦ πλησίον τὴν ἀγαθότητα. Μόνον δ' ἐν ἡμέραις δακρῶν ἐννοεῖ πόσον ὁ ἀνθρώπος εἶναι φύσει εὐσπλαγχνος καὶ εὐεργετικὸς καὶ πόσον συμπονεῖ τὸν δυστυχούντα. Οἱ κακοὶ εἶναι ὀλίγοι ἐπὶ τῆς γῆς.

Τὴν ἐπιούσαν ἐπέστρεψα εἰς Μύκονον φέρων ἐντός τοῦ κόλπου μου τὴν συστατικὴν. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας τυχόντες πλοῖον διὰ τὸν κόλ-

πον τοῦ Ναυπλίου, ἀπεχαιρετίσαμεν τὴν φιλόξενον νῆσον καὶ ἀνεχωρήσαμεν πανοικεῖ.

[Ἐπεταί συνέχεια.]

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ.

Ἡ ΠΕΡΙ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΙΣ

Ἐκ τῶν τοῦ Σμάκις περὶ χαρακτῆρος

Δύναται τις ἐν γένει νὰ γνωρίσῃ τινα ἐκ τῶν βιβλίων, ἅτινα ἀναγινώσκει, ὅπως γνωρίζει αὐτὸν καὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων πρὸς οὓς συχνάζει.

Καλὸν βιβλίον εἶναι ἀληθὴς φίλος ἀμετάβλητος· οἷος ἦτο χθὲς εἶναι καὶ σήμερον. Εἶναι ὁ ὑπομονητικώτερος καὶ εὐθυμότερος ὢλων τῶν συντρόφων μας· δὲν στρέφει πρὸς ἡμᾶς τὰ νῶτα ἐν ὥρᾳ δυστυχίας καὶ συμφορᾶς, ἀλλὰ πάντοτε ὑποδέχεται τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγαθότητος· τέρπει καὶ διδάσκει τὴν νεότητα, ἀνακουφίζει καὶ παρηγορεῖ τὸ γῆρας.

Οἱ ἀνθρωποὶ ἀποκαλύπτουσι συνήθως ὁμοιότητος ἀμοιβαίως ἐκ τῆς προτιμήσεως ὠρισμένου βιβλίου πρὸς ἀνάγνωσιν, καθὼς καὶ δύο ἀνθρωποὶ συνδέονται πολλάκις πρὸς ἀλλήλους ἐκ τοῦ θαυμασμοῦ, ὃν ἔχουσι πρὸς τρίτον πρόσωπον. Παλαιὰ παροιμία λέγει «ὁ ἀγαπῶν με, ἀγαπᾷ καὶ τὸν σκύλον μου,» ὀρθότερα ὅμως θὰ ἦτο ἂν ἔλεγεν «ὁ ἀγαπῶν με, ἀγαπᾷ καὶ τὸ βιβλίον μου.» Δύναται τις νὰ σκεφθῆ, νὰ αἰσθανθῆ, νὰ συμπαθήσῃ μετὰ ἄλλου τῆ μεσολαβήσῃ τοῦ εὐνοουμένου συγγραφέως. Συζῶμεν ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν.

«Τὰ βιβλία,» λέγει ὁ Χαζλίτ, «εἰσδύουσιν εἰς τὴν καρδίαν· οἱ στίχοι τοῦ ποιητοῦ μετεγίζονται εἰς τὸ αἷμα τῶν φλεβῶν μας.» Ἀναγινώσκουμεν αὐτοὺς νέοι, καὶ γέροντες γενόμενοι ἀγαπῶμεν ν' ἀναπολῶμεν εἰς τὴν μνήμην. Κατανοῶμεν ὅτι ἐκ τῆς ἀναγνωσεως αὐτῶν ἔπαυον ἄλλοι καὶ αἰσθανόμεθα καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτό. Εὐρίσκουμεν καλὰ βιβλία πανταχοῦ καὶ εὐωνα· καὶ ὀφείλομεν χάριτας εἰς τοὺς συγγραφεῖς αὐτῶν, διότι ἂνε αὐτῶν θὰ εἴμεθα βάρβαροι.»

Καλὸν βιβλίον εἶναι συνήθως τὸ διαρκέστερον μνημεῖον τοῦ ἀνθρώπου μετὰ θάνατον· διότι περικλείει τὰς καλλιτέρας αὐτοῦ ἰδέας· σύμψαξ δ' ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῶν ἰδίων αὐτοῦ σκέψεων. Οὕτω δὲ τὰ καλὰ βιβλία εἶναι θησαυροὶ καλῶν λόγων καὶ ἐξαιρέτων αἰσθημάτων, οἵτινες, ὅταν ἐνθυμώμεθα καὶ τηρῶμεν αὐτοὺς, καθίστανται οἱ πιστότεροι ἡμῶν σύντροφοι καὶ παρηγόροι. «Δὲν εἶναι ποτε μόνον,» λέγει ὁ Φίλιππος Σύδνεϊ, «οἱ ἔχοντες συντρόφους εὐγενεῖς σκέψεις.» Ἡ γενναία σκέψις καὶ εἰλικρινὴς δύναται ὡς ἄγγελος ἐλέους νὰ ἐξαγνίσῃ καὶ νὰ διαφυλάξῃ τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐν ὥρᾳ πειρασμοῦ. Περιέγει ἐν ἑαυτῇ σπέρματα πράξεων· διότι οἱ ἀγαθοὶ λόγοι ἐμπνέουσι σχεδὸν πάντοτε ἀγαθὰς πράξεις.

«Ἐν μόνον βιβλίον ἀναγνωσθὲν καὶ ἐπαναγνωσθὲν,» λέγει ὁ Μισελὲ, «φέρει πλειότερον